

en vruchten. Over het algemeen schijnt het hier iets droger te zijn dan meer naar het westen. Hier vonden wij ook onder struiken de kleine *Mecopus nidulans* BENN. (Leguminosae), waarvan de bloemen in een hoofdjesachtige bloeiwijze tusschen lange schutbladen staan; deze soort werd slechts op enkele plekken van Java aangetroffen. Een opvallende liaan is *Porana volubilis* BURM., welke van verre al zichtbaar is door de overdaad van bloemen, die witte plekken in de boomkruinen vormen.

Aan het einde gekomen van onze uiteraard zeer fragmentarische beschrijving van het noordelijke Ringgitgebied, rest ons onzen dank te betuigen aan Dr D. F. VAN SLOOTEN, die zoo welwillend was onze plantencollecties van determinaties te voorzien.

Sitoebondo, Juli 1931.

E. W. EN E. H. H. CLASON — LAARMAN.

KORTE MEDEDEELINGEN

Een zeldzame erosievorm door regen. — Nevenstaande foto geeft een beeld van erosiegleuven, welke ik in 1928 aantrof op granietrotsen ten W van Kp. Ranai gelegen op de O-kust van Boengoeran, het grootste eiland der Natoena groep. In deze groep overheerschen granieten, van de kust tot op de toppen der bergen, doch slechts plaatselijk waren de regengleuven zóó mooi te zien als hier op den O-voet van G. Ranai.

Nog nooit is, voorzoover mij bekend, het verschijnsel in onzen Archipel beschreven. Overigens schijnt het in de tropen meer voor te komen, althans volgens den geoloog BAUER ¹⁾, welke literatuur-opgave ik aan Dr Ir TH. WHITE te Buitenzorg dank. BAUER geeft een fraai geïllustreerde schets van deze gleufvorming op geëxponeerde granietrotsen van de Seychellen, naar de gegevens van den zoöloog BRAUER. Voorts schijnt BRANNER ²⁾ ze beschreven te hebben van Brazilië, eveneens van granieten en gneisen. BAUER zegt, dat de gleuven

Erosiegleuven in granietrots, ca 75 m zeehoogte, ten W van Kp. Ranai (Natoena Eil.); hoogte der rots ongeveer 3 à 4 m. De pisang aan de voorzijde bevindt zich aan den voet der rots op ca 3 m afstand.

[Foto van Steenis]

alleen ontstaan wanneer de helling van den rotswand 70° of meer bedraagt; is de helling geringer dan treedt een vlakke afslijping op. Iets dergelijks was op Boengoeran het geval; men zie de foto. Naar den voet nemen de gleuven in diepte en breedte toe. Staan ze dan dicht opeen, dan worden de richels tenslotte messcherp; de gleuven kunnen zich wel tot een 1/2 m breedte en diepte inslijpen. Soms splitsen ze zich in twee, soms vereenigen zich twee tot één. Volgens BAUER vertoonen de gleuven een gepolijst oppervlak „mit fettigem Glans”. Dit is echter niet het geval met de Boengoeran-rots.

¹⁾ M. BAUER. Beitr. z. Geologie der Seychellen, insbesondere z. Kenntnis des Laterits (Neues Jahrb. f. Mineralogie, Geol. & Palaeontol. Jg. 1898, II, 192-193, pl. XI).

²⁾ Bull. Geol. Soc. America, 7, 1896, 255 seq.

De top der rots is breed afgerond, van boven zelfs vlak. BAUER beeldt veel grootere complexen af en vermeldt erosiegleuven van wel 35 m hoogte! Bij de verklaring der ontstaanswijze door regen schuilt in ons geval een addertje onder het gras. Ik maakte namelijk nog een foto van een rotscomplex aan zee, waar de branding tegen de loodrechte gleufwanden sloeg. Dit geeft te denken, daar deze rotscomplexen steeds een boschje dragen van *Terminalia*, *Guettarda*, *Ficus* sp., *Planchonella obovata*, *Calophyllum*, enz. en de regen daar dus veel aan kracht zal inboeten. Dit zou kunnen leiden tot de idee, dat er een predispositie voor gleufvorming bij deze graniet aanwezig is, dus een in vertikalen zin georiënteerde structuur. Dan zou de brandingerosie tot een resultaat kunnen leiden identiek aan dat van regen. We moeten evenwel niet vergeten, dat de afgebeelde geëxponeerde rots niet zoo heel ver van den boschrand gelegen is en misschien vóór 30 jaar nog in het oerbosch verscholen lag. Merkwaardig is nog te vermelden, dat ik geen erosiegleuven zag op de talrijke wanden op den top van G. Ranai, welke geheel uit reusachtige blokken is opgebouwd.

VAN STEENIS.

Het Vijfde Gebod bij dieren. — Reeds sedert lang is de vroeger opgeld gedaan hebbende opvatting verlaten, dat alleen menschen „een gedachtenwereld” er op na houden en dus ook in staat zijn hun handelingen te onderwerpen aan de regels van een „moraal”. Dieren waren volgens die theorie niet meer dan een soort van automaten, wier gemoedsbewegingen het resultaat waren van physiologische prikkels zonder meer. Nog thans zijn er personen, die het aldus en niet anders zien.

Voor wie veel met dieren omgaat is dit alles slechts een overblijfsel van de scholastiek, die in de Middeleeuwen het menselijke denken beheerschte en een geleerde als Dr W. T. HORNADAY, Directeur van het „New York Zoölogical Park” achtte het nauwelijks de moeite waard die verouderde opvatting te bestrijden, toen hij reeds tien jaren geleden zijn streng wetenschappelijk, ofschoon ook voor niet-geleerden zeer leesbaar boek „The Minds and Manners of Wild Animals” schreef. Doch dezen keer willen wij niet zoover gaan, om voor de aanwezigheid van „menselijke” gevoelens bij althans de hoogere dieren bewijzen te zoeken bij die, welke in vrijheid in de natuur leven, maar zullen wij ons bepalen tot 's menschen getrouwsten en oudsten vriend en dienaar, den hond. Wie zal ontkennen, dat deze door zijn omgang met het hooger ontwikkelde wezen beschaving heeft opgedaan, zooals ook barbaren onder den *Homo sapiens* leeren van de aanrakingen met op een hooger trap staanden? Hieromtrent zou heel wat zijn op te merken, maar dat is op het oogenblik onze bedoeling niet. We willen slechts het volgende staaltje geven van ook bij dieren „ingeschapen” moraal, dat volstrekt niet op zich zelf staat, zooals de scherpe opmerkers onder de lezers zullen kunnen constateeren.

Schrijver dezes heeft twee honden, moeder en dochter. De laatste is thans grooter en sterker dan zij, die haar ter wereld bracht en gezoogd heeft. Doch niettemin betoont zij steeds een groot respect voor haar moeder, niet alleen in den negatieven zin, dat zij nooit zal trachten de laatste een kluif of wat anders te ontnemen — wat zij wel doet met andere honden —, doch ook door zonder eenige zichtbare aanleiding nu en dan het „oudje” het hof te maken en te liefkoozen. Nu is de laatste niet steeds van dergelijke plichtplegingen gediend en toont zij dit door een chagrijnig gebrom, op hetwelk de dochter reageert, door als het ware smeekend voor haar op den grond te gaan liggen, zooals honden — en in figuurlijken zin ook menschen, zij het meestal uit minder respectabele motieven — dat kunnen doen voor degenen, die zij boven zich gesteld achten of weten. Toch beseft de dochter zeer goed, dat zij moederlief in kracht overtreft, want wanneer de laatste het niet bij grommen laat, maar bijt, verliest de eerste een oogenblik haar goedmoedigheid en „legt” ze even het nijldige mirakel. Daarbij blijft het echter; nooit zal de jongste, zelfs als ze in toorn is ontstoken, de afstraffing verder doorzetten, waartoe zij gemakkelijk in staat zou zijn. Dadelijk trekt ze zich terug en geeft haar moeder aldus gelegenheid weer op te staan. Hoe anders kan men dit alles verklaren, dan dat eerbied voor haar, die in de prilste jeugd de verzorgster is geweest, dus dankbaarheid in haar nobelste uiting, ook een ingeschapen karaktertrek bij dieren is?

Deze zelfde hond, d. w. z. de jongste van de twee, had zelf eens jongen en liet, zooals gewoonlijk het geval is, daarbij geen enkelen anderen hond toe, behalve haar eigen moeder. De pasgeborenen waren zeer zwak (het was de eerste worp en de vader eigenlijk nog te jong geweest om levensvatbare nakomelingen te produceeren) en stierven, één voor één binnen enkele dagen na de geboorte. Telkens, wanneer er zoo een den laatsten adem had uitgeblazen, toonde de moeder zichtbare teekenen van droefheid en moest het doode jong ongemerkt worden verwijderd, omdat wanneer men dat niet deed, de onrust van eerstgenoemde ten top steeg en dit niet wenschelijk was met het oog op hare gezondheid. Maar ten slotte overkwam moedertje haar leed, blijkbaar omdat ze toch nog andere

jongen overhad om te verzorgen. Toen echter ook het allerlaatste kind stil in het nest lag en gaandeweg de kilheid des doods het kleine lichaampje overheerste, — het gebeurde in den voornacht — toen speelde zich een tooneel af, zoo menschelijk-tragisch, zoo diep droevig, dat iemand als schrijver dezes, die, gehard door het vele leed, dat hij in zijn leven heeft gezien (en zelf ondervonden), toch niet overgevoelig is, er sterk door werd aangegrepen. Het wanhopige gehuil der beroofde moeder den geheelen nacht door en daags daarna (toen het doode jong reeds was weggenomen) snierpte door de ziel. De vertwijfeling, waarmede zij, beurtelings den „baas” en de „vrouw” opzocht, ze op den schoot sprong en smeekend aanzag, deed het hart breken. Wie die zoo iets gezien en ondervonden heeft, kan gelooven, dat deze Niobe onder de dieren slechts is een zuiver „op physiologische reflexen reagerend organisme”, eene machine met niets meer dan „instinct” als motorische aandrijving van de levensverrichtingen? Het „redelooze” dier! Wanneer zal toch ook dit bijgeloof tot het verledene behooren?

Ook onder wilde dieren (die nochtans, ook HORNADAY zegt dit — echter eene uitzondering makend voor den chimpansé — op lageren trap staan dan de getemde hond, wat ook gemakkelijk verklaarbaar is) komen voorbeelden voor van moreel besef, vooral doch niet uitsluitend in de verhouding van moeder tot kinderen en omgekeerd. Maar deze ontsnappen natuurlijk veel gemakkelijker aan de opmerkzaamheid, waar degenen, die in de gelegenheid zijn ze te observeren, zooveel minder in aantal zijn. Ernstige beoefenaars van de studie der levende natuur echter zullen vaak door dergelijke uitingen worden getroffen.

J. OLIVIER.

Saprophytische orchidee op de G. Tjibodas bij Tjampea. — Op bladzijde 82 van de vorige jaargang schrijft Dr VAN STEENIS aan het einde van zijn schets over de flora van de G. Tjibodas bij Tjampea, dat saprophytische, hogere planten, voor zover hem bekend, nog niet op deze berg gevonden zijn.

In October 1927 bezocht ik de G. Tjampea in gezelschap van den Duitsen botanicus Prof. Dr J. BURGEFF, die hier onderzoekingen gedaan heeft over de samenleving van saprophytische, hogere planten met schimmels en toen vonden we halverwege de helling een aantal exemplaren van een saprophytische orchidee, een *Gastrodia*. Het was een kleine soort, ± 10 cm hoog, zij werd later door Dr J. J. SMITH als een nieuwe soort herkend, waaraan hij de naam van *Gastrodia callosa* gaf. Het zou mij volstrekt niet verwonderen, als er nog meer saprophyten voorkwamen, de zeer dunne humuslaag, waarover Dr VAN STEENIS schrijft, die trouwens op tal van plaatsen volstrekt niet zo dun is, b.v. tussen plankwortels van bomen, kan daarvoor geen beletsel zijn. In de Plantentuin groeien ze zelfs tussen het gras op harde grond.

W. DOCTERS VAN LEEUWEN.

Praehistorica op den G. Ringgit. — Uit het artikel: „De Goenoeng Ringgit in Oost-Java” in de vorige aflevering zou ik het volgende willen citeren: „Van heel vroegere bewoningen is niets bekend. Hindoe-oudheden werden tot nu toe niet aangetroffen. Het oudste ons bekende cultuurrelict is een chineesch graf bij de bron Pantjoer”, enz.

Nu wil het toeval, dat ik onlangs aan den voet en op de zuidelijke hellingen van dit gebergte talrijke sporen aantrof, die mij de overtuiging schonken, dat deze streek reeds in praehistorische tijden bevolkt was. Sarcophagen, enorme steenen doodkisten zijn het, die hiervan getuigen, hier in groepen van vijf, elders afzonderlijk. Zij zijn verwant met die van het aangrenzende Ranoe Beser en Arak-Arak gebergte, waar zij vaak voorzien zijn van min of meer primitieve beeltenissen van menschen en dieren dan wel van geometrische figuren. Zij zijn vervaardigd van wadas, aan de oppervlakte zeer verweerd en in oost-westelijke richting opgesteld (zonneverering), terwijl tevens vermelding verdient, dat ze aan de oostzijde belangrijk breder zijn dan aan de westzijde.

Op enkele uitzonderingen na zijn deze kisten reeds geopend en dragen zij de teekenen van groote verwoesting. En al heeft vooral de oudheidkunde geleerd, dat „de mensch uit den aard een vernielzuchtig wezen bleek te zijn”, ik geloof dat hij in dit geval door de natuur verre overtroffen is.

De ligging van de vele honderden kilo's wegende deksels ten opzichte van de kisten doet denken aan een catastrophale natuurramp, wellicht van vulcanischen of tectonischen aard.

Baratan, 10 Januari 1932.

H. R. VAN HEEKEREN.

Dryophis prasinus Boie, var. — Door den heer C. P. J. DE HAAS, Administrateur der Onderneming „Nandjoeng Djaja” bij Tjibatoe (West Java), werd mij welwillend een slang toegezonden, die op 5 Dec. 1931 in eene theekwekerij der genoemde onderneming was gevangen, en die ik voor eene zeldzame kleurvariëteit van *Dryophis prasinus* BOIE meen te moeten houden, reden waarom ik niet wil

nalaten, van deze vangst melding te maken. De tijdens het leven genoteerde kleuren zijn: bovenkop-gedeelte vóór de oogen meer of minder helder oranje; langs de flanken een oranjegele zijstreep; rug meer bruinachtig geel; buikschilden nagenoeg wit; totale lengte 95 cm, staartlengte 34 cm; aantal buikschilden 210; het anaalschild gedeeld, kop iets langer dan die van een ongeveer even groot typisch exemplaar van *D. prasinus*, waarmede het dier kon worden vergeleken, en waarmee het in beschikking overeenkwam. DE ROOIJ geeft voor de kleur van *D. prasinus* op: „green, olive or greyish-brown; lower parts greenish or greyish; a yellow line on each side”.

De afwijkende oranjegele kleur gaf den inlander, die deze orai poetjoek aanbracht, terstond aanleiding om haar aan te zien voor een orai tjao asak (*Coluber radiatus* SCHL.). Het bewuste dier is thans in alcohol geconserveerd.

Buitenzorg, Januari 1932.

W. C. VAN HEURN.

BOEKAANKONDIGINGEN

E. Mjöberg. — Borneo. Het Land der Koppensnellers (**Durch die Insel der Kopfjäger.** Abenteuer im Innern von Borneo. F. A. BROCKHAUS, Leipzig, 1929). — J. T. SWARTSENBURG. Zeist, 368 blz., 2 gekleurde en 50 zwarte platen, 200 tekstfig. Ing. f 6.90, geb. f 8.25

E. Mjöberg. — In der Wildnis des tropischen Urwaldes. Abenteuer und Schilderungen aus Niederländisch-Indien. — F. A. BROCKHAUS, Leipzig, 1930, 179 blz., 67 afb. en 1 kaart. Ing. 6.50 RM., geb. 8.— RM.

De aankondiging van de hierboven geciteerde werken, welke uit het Zweedsch werden vertaald, werd lang in de pen gehouden. Zij die indertijd, na de recensie van het eerst genoemde boek in De Haagsche Post van 12 December 1930 gelezen te hebben, daarna ook hebben kennis genomen van den aanval, welke hierop in genoemd blad van 4, 11 en 18 April en 4 Juli en in De Indische Post van 16 Mei 1931 ondernomen werd door meerdere critici, zullen dit uitstel begrijpelijk vinden, misschien wel er zich over verbazen, dat dit uitstel geen afstel is geworden. Dit vindt echter zijn verklaring in de overweging, dat publicaties, zich bewegende op natuurhistorisch terrein en betreffende een in onze koloniën gelegen gebied, in De Tropische Natuur vermeld dienen te worden ook als dit niet van louter aanbevelingen kan vergezeld gaan hetgeen met de boeken in kwestie het geval is. Verwijzende naar bovengenoemde scherpe kritiek, welke alleszins als verdiend beschouwd wordt door hen, die met den persoon van MJÖBERG in aanraking kwamen, willen wij volstaan met er den nadruk op te leggen, dat zijn werken uiterst voorzichtig en kritisch behooren te worden gelezen en dat men eerst de werkelijke waarde zijner mededeelingen benadert na aftrek van een belangrijk percentage, dat op rekening komt van een in zijne werken te duidelijk naar voren tredende zelfingenomenheid. Deze komt vooral tot uiting in de beschrijving van zijn tochten naar den G. Moeloe en G. Tiban.

Het minst heeft men hiermede rekening te houden bij het lezen van zijn „In der Wildnis des tropischen Urwaldes”, dat voorzoover ik weet niet in het Nederlandsch vertaald werd. Ook dit boek behandelt in hoofdzaak Borneo in een 30-tal meest korte vertellingen, welke eerst de dierenwereld betreffen, vervolgens het oerwoud behandelen, terwijl ten slotte schilderijen worden gegeven uit de cultures . . . , van welke mededeelingen veel ook van toepassing kan zijn op buiten Borneo gelegen gebied, hoewel de indruk wordt gevestigd, dat zij speciaal of zelfs uitsluitend Borneo betreffen. Het laatste hoofdstuk bevat „Einige Ratschläge für Leser, die meinen Spuren folgen wollen”. Zij, die hiertoe mochten besluiten, mogen dan echter bedenken, dat veel van hetgeen wordt medegedeeld als waren het nieuwe en eigen ontdekkingen reeds lang bekend is, zoodat zij goed doen vooraf de publicaties van voorgangers te raadplegen, die MJÖBERG zonder gewetensbezwaar onvermeld laat.

V. SL

GEVRAAGD

ten behoeve van het Insectarium van „Artis” te Amsterdam levende exemplaren (of eiernesten) van *Hymenopus coronatus* (zg. „wandellende bloem”, bidsprinkhaan). Verzoeken deze te zenden aan Dr S. LEEFMANS te Buitenzorg, die voor doorzending naar Amsterdam zorg dragen en onkosten gaarne vergoeden zal.